

KINDERRECHTEN IN BELGIË

Wouter Vandenhoele
(ed.)

Kinderrechten in België
Wouter Vandenhole (ed.)

© 2008 Intersentia
Antwerpen – Oxford
<http://www.intersentia.be>

Omslagontwerp: Danny Juchtmans
Illustratie: Joachim en Astrid Vandenhole

ISBN 978-90-5095-790-8
D/2008/7849/40
NUR 828

Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de uitgever.

INLEIDING

Van 9 oktober tot 11 december 2007 organiseerde de UNICEF-leerstoel kinderrechten van de Universiteit Antwerpen een postacademische vorming Kinderrechten in België. Deze vorming bood een algemene inleiding tot de kinderrechten en de situatie van de kinderrechten in België. Dit boek bevat de schriftelijke neerslag van de lezingen die in het kader van de vorming gehouden werden.

De lezingen werden gehouden door experts uit uiteenlopende disciplines (sociale agogiek, pedagogiek, criminologie, kinder- en jeugdpsychiatrie, sociologie, recht), en met diverse professionele achtergrond. Voor elk onderwerp werd betracht mensen uit de praktijk en academici samen te brengen. Die diversiteit blijkt ook uit de teksten, en is in de mate van het mogelijke behouden.

Het boek is onderverdeeld in drie delen. In het inleidend deel wordt de context van de kinderrechten geschetst, alsook de algemene kenmerken van het Verdrag over de Rechten van het Kind. Er wordt aandacht besteed aan de juridische basisinstrumenten inzake kinderrechten. Daaruit blijkt dat er inmiddels een indrukwekkend normatief kader inzake kinderrechten tot stand gekomen is. Ook wordt nagegaan hoe kinderrechten in de Belgische Grondwet verankerd zijn en hoe ze doorwerken in de rechtspraak. Hier is de conclusie minder positief.

In het tweede deel wordt stilgestaan bij het huidige beschermingsniveau van de kinderrechten in België: hoe staan de kinderrechten ervoor in België, en welke actoren dragen bij tot een goede implementatie van de kinderrechten? Vier kinderrechtenactoren – de Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind, het Vlaamse Kinderrechtencommissariaat, het *What do you think*-project van UNICEF en *Défense des enfants international* (DEI) – stellen hun werk voor en leggen pijnpunten en uitdagingen bloot.

In het derde deel wordt nagegaan hoe kinderrechten doorwerken in gerechtelijke procedures, het jeugdrecht, de jeugdhulpverlening, de gezondheidszorg, en opvoeding en onderwijs. Daarnaast worden ook de thema's van armoede, migratie en ontwikkelingssamenwerking in het licht van de rechten van het kind verder uitgewerkt.

Er is een lange traditie in Vlaanderen om te spreken over het *Internationaal* Verdrag over de Rechten van het Kind (afgekort: VRK). De authentieke Engelse tekst gewaagt niettemin van de *Convention on the Rights of the Child*, zonder vermelding van het woord “internationaal”. In dit boek is er voor geopteerd om consequent te verwijzen naar het Verdrag over de Rechten van het Kind (afgekort: VRK).¹

Antwerpen, 27 februari 2008

Wouter Vandenhole

UNICEF-leerstoel kinderrechten, Faculteit Rechten, Universiteit Antwerpen

¹ Zie ook J. WILLEMS, *Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind: waarom VRK goed is en VRK (eigenlijk) fout*, Maastricht, 5 oktober 2006, <http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=5596>.

INHOUD

INLEIDING

WOUTER VANDENHOLE	v
-------------------------	---

DEEL 1. KINDERRECHTEN: INSTRUMENTEN EN RECHTEN

1. KINDERRECHTEN IN UNIVERSELE EN EUROPESE MENSEN- RECHTENVERDRAGEN

WOUTER VANDENHOLE	3
I. Universele verdragen over kinderrechten.....	3
§ 1. Normen.....	3
A. Verdrag over de Rechten van het Kind	4
B. Andere mensenrechtenverdragen.....	5
§ 2. Toezicht.....	6
II. Europese verdragen over kinderrechten.....	7
§ 1. Europese Unie	7
§ 2. De Raad van Europa.....	8
A. (Herzien) Europees Sociaal Handvest	8
B. Europees Verdrag over de Rechten van de Mens.....	10
1. Het verbod van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing	10
2. Het recht op vrijheid	12
3. Het recht op een eerlijk proces.....	13
4. Het recht op eerbiediging van het privé- en gezinsleven	13
C. Europees Verdrag over de uitoefening van de rechten van het kind (1996).....	14
III. Conclusies	15

2. EEN INLEIDING TOT HET VERDRAG INZAKE DE RECHTEN VAN HET KIND	
EUGEN VERHELLEN	17
I. Het kindbeeld en het mensenrechtenproject	18
§ 1. Wisselende <i>kindbeelden</i> of hoe de plaats van kinderen in de samenleving wordt gezien	18
§ 2. Het <i>mensenrechten</i> project	25
II. Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989)	28
§ 1. Comprehensiviteit	29
A. Eerste én tweede generatie mensenrechten samen!	29
B. De drie P's	30
1. <i>Protection</i> (recht op bescherming)	30
2. <i>Provision</i> (diensten en voorzieningen)	31
3. <i>Participation</i> (participatierechten)	31
C. Vier basisprincipes	32
§ 2. Juridisch bindend (<i>pacta sunt servanda</i>)	33
A. Nationaal	34
1. Regelgevend werk – De middellijke werking	34
2. De directe werking – Toezicht door rechtbanken en hoven ...	34
B. Internationaal	34
§ 3. Universeel	35
3. DE RECHTEN VAN HET KIND ALS GRONDRECHTEN IN DE BELGISCHE RECHTSORDE	
PAUL LEMMENS	37
I. Doorwerking van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind in de Belgische rechtsorde	37
§ 1. Algemene verplichting van de staten om uitvoering te geven aan het Verdrag	37
A. Internationaalrechtelijke verplichtingen	37
B. Verplichting om de bepalingen van het Verdrag om te zetten in het nationale recht	38
1. Een effectieve en omvattende omzetting	38
2. Een waaier van maatregelen	39
§ 2. Rechtstreekse werking van het Verdrag in de Belgische rechtsorde	42
A. Rechtstreekse werking van verdragen in het algemeen	42
1. Begrip “rechtstreekse werking”	42

2. Criteria voor het bestaan van rechtstreekse werking	43
3. Rechtsmacht van de rechter	44
B. Rechtstreekse werking van het Verdrag in het bijzonder	45
1. Grondwettelijk Hof.	46
2. Hof van Cassatie.	48
3. Raad van State.	51
II. De rechten van het kind in de Grondwet	52
§ 1. Artikel 22 <i>bis</i> van de Grondwet.	53
§ 2. Naar een herziening van artikel 22 <i>bis</i> van de Grondwet?	55

DEEL 2. KINDERRECHTENACTOREN

4. DE NATIONALE COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND SARAH D'HONDT	61
I. Over de nood aan een Nationale Commissie voor de Rechten van het Kind	61
§ 1. Coördinatie van het beleid.	61
§ 2. Dialoog tussen beleid en terreinactoren	62
II. Hoe de samenstelling van de Commissie tegelijk haar sterkte en haar zwakte vormt	63
III. De eerste testcase: het derde periodieke rapport van België betreffende het Verdrag inzake de Rechten van het Kind	64
§ 1. Werkwijze: een dialoog in de vorm van werkgroepen	64
§ 2. Streefdoel: moeilijkheden en doelstellingen voor de toekomst definiëren	65
5. HET KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, EEN KINDER- RECHTENWAAKHOND ANKIE VANDEKERCKHOVE.	67
I. Oprichting en organisatie	67
II. Decretale opdrachten.	68
III. Missie en uitvoering van de opdracht.	69
§ 1. Het ombudswerk.	70
§ 2. Het advieswerk	71
§ 3. Het communicatiewerk	72
§ 4. Het onderzoekswerk.	74
§ 5. Uitdagingen	74
IV. Poging tot stand van zaken omtrent kinderrechten in Vlaanderen.	75

6. UITDAGINGEN VOOR KINDERRECHTEN-NGO'S	
BENOÎT VAN KEIRSBILCK	79
I. Een internationaal erkende rol	79
II. Algemene en gespecialiseerde ngo's	80
III. Rol van de ngo's	80
A. Relaties tussen de ngo's en de overheid	80
1. Een ondersteunende rol jegens de overheid	81
2. Een complementaire rol t.o.v. de overheid	81
3. Een tegenmacht	81
B. Tussen confrontatie en samenwerking	82
IV. De uitdagingen voor de ngo's in onze maatschappij	83
VI. Besluit	84
7. WHAT DO YOU THINK? OF HET RECHT VAN KINDEREN OP PARTICIPATIE	
ISABELLE MARNEFFE	85
I. Het Verdrag over de Rechten van het Kind en het recht op participatie	85
II. Het participatieproject <i>What do you think?</i> van UNICEF	86
III. Het recentste <i>What do you think?</i> project: <i>Wij zijn jongeren in de eerste plaats!</i>	89
IV. Conclusie	90
DEEL 3. KINDERRECHTEN IN DE PRAKTIJK	
RECHT OP RECHT EN JEUGDDELINQUENTIE	
8. BIJSTAND, SPREEKRECHT EN RECHTSINGANG VOOR MINDERJARIGEN	
ERIC VAN DER MUSSELE	95
I. Inleiding	95
II. Volledige procesbekwaamheid voor minderjarigen naar Belgisch recht	97
§ 1. Rechtsingang en spreekrecht met wettelijk gewaarborgde en verplichte bijstand door een (jeugd)advocaat	97

§ 2. Rechtsingang, spreekrecht met wettelijk voorziene maar <i>niet</i> verplichte bijstand door een (advocaat-)vertrouwenspersoon	100
A. Bijzondere jeugdzorg	100
B. Integrale jeugdhulp	101
III. Wettelijke uitzonderingen met volledige procesbekwaamheid voor minderjarigen	102
IV. Uitzonderlijke erkenning van volledige procesbekwaamheid in de rechtspraak	103
§ 1. Publiekrecht	103
§ 2. Sociaal recht	103
§ 3. Burgerlijk recht	104
V. Minderheidsrechtspraak omtrent volledige procesbekwaamheid voor minderjarigen in zaken van familierecht	105
VI. Principiële procesonbekwaamheid van minderjarigen, en vertegen- woordiging als remedie	107
§ 1. Sociaal recht	107
§ 2. Burgerlijk recht	108
A. Spreekrecht zonder onafhankelijke rechtsingang	108
B. Fictief spreekrecht via gelijkstelling, zonder rechtsingang	109
C. Uitgesteld spreekrecht en rechtstoegang na meerderjarigheid	110
VII. Besluit	110
9. DE NIEUWE JEUGDWET EN HET INTERNATIONALE KINDER- RECHTENKADER	
ELS DUMORTIER	113
I. Inleiding	113
II. De Verenigde Naties en het Verdrag over de Rechten van het Kind (20 november 1989)	114
III. De Raad van Europa en het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (4 november 1950)	117
IV. De Nieuwe Jeugdwet: een hybride mix van modellen	120
A. Constructief sanctioneren	121
B. Herstelrecht	121
C. Kinderrechten	122
D. Penaal en maatschappijbeveilgend model	123
V. Conclusie	124

JEUGDHULPVERLENING

10. KINDERRECHTEN IN DE INTEGRALE JEUGDHULP	
CARINE DE WILDE	127
I. Doel en contextduiding van het Decreet rechtspositie.....	128
§ 1. Doel.....	128
§ 2. Contextduiding.....	128
A. Argumenten voor een inhaalbeweging naar minderjarigen	128
B. De proactieve werking van het VRK en juridische argumenten voor een Decreet rechtspositie	130
II. Gewaarborgde rechten Decreet rechtspositie	130
§ 1. Recht <i>op</i> jeugdhulp	131
§ 2. Rechten <i>in</i> de jeugdhulp.....	131
§ 3. Rechten <i>door</i> de jeugdhulp	132
III. Krachtlijnen Decreet rechtspositie	133
§ 1. Rechten vormen de basis voor een effectieve rechtsbescherming... ..	133
§ 2. Rechten als startpunt van dialoog	133
§ 3. Rechten zijn ondeelbaar en onderling afhankelijk.....	133
§ 4. Rechten gelden voor alle minderjarigen	134
§ 5. Inclusieve rechtenbenadering.....	134
§ 6. Emancipatorisch kindbeeld.....	134
§ 7. Respect voor iedereen in de hulpverlening (participatieve benadering)	134
11. KINDERRECHTEN EN JEUGDHULPVERLENING	
RUDI ROOSE	137
I. Verschillende lezingen van de rechten van het kind.....	137
II. Een rechtstechnische lezing	137
III. Enkele kritische bedenkingen met betrekking tot een rechtstechnisch perspectief	138
§ 1. Burgers en cliënten	139
§ 2. Rechten van kinderen en rechten van ouders.....	139
§ 3. Een sentimentalistisch kindbeeld.....	140
IV. Een reflectieve lezing	141
V. Besluit: de hulpverlening als actor.....	143

GEZONDHEIDSZORG

12. KINDERRECHTEN IN DE GEZONDHEIDSZORG	
FIONA ANG	149
I. Inleiding.....	149
II. Bekwaamheid om rechten uit te oefenen	150
§ 1. Bekwaamheid in de Wet Patiëntenrechten.....	151
§ 2. Bekwaamheid in het Kinderrechtenverdrag.....	152
§ 3. De Wet Patiëntenrechten in het licht van het Kinderrechten- verdrag	152
III. Toestemming.....	153
§ 1. Toestemming in de Wet Patiëntenrechten	153
§ 2. Toestemming in het Kinderrechtenverdrag	153
§ 3. De Wet Patiëntenrechten in het licht van het Kinderrechten- verdrag	154
IV. Besluit.....	155
13. DE RECHTEN VAN HET KIND IN DE BELGISCHE GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG	
DIRK DEBOUTTE	157
I. De opdracht en de inhoud van de geestelijke gezondheidszorg	157
II. De geestelijke gezondheidszorg getoetst aan de rechten van het kind.....	158
§ 1. Het recht op aangepaste en op goede (de beste) hulp	158
§ 2. Het recht op privacy, informatie en het recht hun mening kenbaar te maken	159
OPVOEDING EN ONDERWIJS	
14. OPVOEDING EN OUDERSCHAP OP BASIS VAN KINDER- RECHTEN – HET VRK-DRIEGRACHTENMODEL: EEN BREED ZORGCONTINUÛM	
JAN C.M. WILLEMS	163
I. Inleiding: kinderrechten als zorgcontinuüm voor ouders en kind.....	163
II. De drie grachten rond de stadskern	167
III. De acht dwarsgrachten	172
§ 1. Artikel 12: het participatiebeginsel	172
§ 2. Artikel 2: het non-discriminatiebeginsel	173

§ 3. Artikel 3, lid 1: het – geprioriteerde – beginsel van het belang van het kind	173
§ 4. Artikel 3, lid 2: het <i>trias pedagogica</i> -beginsel.	175
§ 5. Artikel 3, lid 3: het professionaliteitsbeginsel	175
§ 6. Artikel 4: het – maximaal – investeringsbeginsel	176
§ 7. Artikel 5: het beginsel van de ouder als leider en begeleider	176
§ 8. Artikel 6: het veiligheids- en ontwikkelingsbeginsel	177
IV. Conclusie	178
Bijlage 1. Wij Ouders Beloven	179
Bijlage 2. Het VRK-driegrachtenmodel	180

15. DE LANGE WEG NAAR EEN BETERE RECHTSPOSITIE VAN DE LEERLING

MAARTEN MOMMAERTS. 181

I. Inleiding.	181
II. Het Verdrag over de Rechten van het Kind	182
III. De invoering van het schoolreglement	182
§ 1. Een definitie.	182
§ 2. Aanspraak op inspraak	183
§ 3. Autonomie van de school	184
§ 4. In overeenstemming met de wet.	185
IV. Knelpunten	185
V. Naar een betere rechtspositieregeling	186
§ 1. Onafhankelijke beroepsinstantie	186
§ 2. Toegankelijke informatie.	187
§ 3. Inspraak van leerlingen in het schoolreglement	187
§ 4. Duidelijke rechtspositieregeling	187
VI. Tot slot	187

KINDERRECHTEN EN ARMOEDE

16. ARMOEDE EN KINDERRECHTEN: DIERBARE KINDEREN, DIERBARE OUDERS

RIA JOHNSON en HERMAN VAN BREEN 191

I. Vooraf.	191
II. De leefsituatie van kinderen en gezinnen in armoede	192
§ 1. het recht op gezinsleven	193
§ 2. Ongekend en onbemind.	195
§ 3. Herkenbaarheid over de grenzen heen	197

III.	Initiatieven van gedeelde verantwoordelijkheid voor de toekomst van de kinderen	198
	§ 1. Initiatieven vanuit Centrum Kauwenberg	199
	A. Steungezinnen	199
	B. Kinder- en jeugdwerking	200
	§ 2. Internationale initiatieven	200
	§ 3. Een Belgisch project	201
IV.	Enkele voorstellen	201
17.	ARMOEDE BIJ KINDEREN EN KINDERRECHTEN IN BELGIË	
	IDES NICAISE en ANN MORISSENS	203
I.	Kinderen delen in de armoede van hun gezin	203
II.	De strijd tegen armoede van kinderen op diverse fronten	206
	§ 1. Kinderrechten en armoede, een blinde vlek	206
	§ 2. Sociale bescherming	207
	§ 3. Diensten voor moeders en jonge kinderen	207
	§ 4. Kinderopvang en de combinatie van werk en gezins- verantwoordelijkheid	209
	§ 5. Onderwijs	210
	§ 6. Bijzondere jeugdzorg	212
	§ 7. Huisvesting	217
III.	Besluit	218
	KINDEREN ZONDER PAPIEREN	
18.	KINDEREN ZONDER PAPIEREN ZIJN GEEN KINDEREN ZONDER RECHTEN: DE BETEKENIS VAN HET KINDERRECHTENVERDRAG VOOR DOCUMENTLOZE MINDERJARIGEN IN BELGIË	
	EVA BERGHMANS	221
I.	Inleiding	221
II.	Kinderen zonder papieren in het spanningsveld tussen migratie- recht en jeugdrecht	222
III.	De betekenis van het Kinderrechtenverdrag voor kinderen zonder papieren in België	223
	§ 1. Andere instrumenten van internationaal recht	223
	§ 2. Het toepassingsgebied van het Kinderrechtenverdrag en de interpretatieve verklaring van België	225
	§ 3. Relevante bepalingen uit het Kinderrechtenverdrag	227

IV. De rol van ngo's en andere actoren in het debat over kinderen zonder papieren	228
V. De detentie van kinderen in gesloten centra	230
§ 1. Wie, waar en wanneer?	230
§ 2. Waarom is detentie onaanvaardbaar?	231
§ 3. Actie en reactie	234
VI. Besluit	236

KINDERRECHTEN IN DE BELGISCHE ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING

19. KINDERRECHTEN IN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING YVES WILLEMOT	239
I. Argumenten voor een kinderrechtenbenadering binnen de ontwikkelingssamenwerking	239
§ 1. Kinderen staan centraal in de Millenniumdoelstellingen	239
§ 2. Feiten en cijfers	240
§ 3. Kinderen als actoren van verandering	241
§ 4. Verdragsrechtelijke verplichting tot internationale samenwerking	242
§ 5. Extraterritoriale verplichting voor België	244
II. Lobbywerk rond kinderrechten binnen ontwikkelings- samenwerking	244
20. KINDERRECHTEN, MACHTSVERHOUDINGEN EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING: UNIVERSELE RECHTEN GROEIEN LOKAAL LOUIS CALLEWAERT	249
I. De flinterdunne lijn tussen “rechten mee opbouwen” en “belangen verdedigen”	250
II. Machtverhoudingen-om-de-maatschappij-te-veranderen liggen nooit voor de hand	252